

ISSN 2219-2654

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ

**ТЕОРЕТИЧНІ
І ПРИКЛАДНІ
ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ**

Збірник наукових праць

№ 3 (38) 2015

Том 2

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ**

ISSN 2219-2654

**ТЕОРЕТИЧНІ І ПРИКЛАДНІ
ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ**

Збірник наукових праць

№3(38) 2015

Том 2

Сєверодонецьк 2015

**ТЕОРЕТИЧНІ І ПРИКЛАДНІ
ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ
№ 3(38) 2015 Том 2**

**THEORETICAL AND APPLIED
PROBLEMS OF PSYCHOLOGY
№ 3(38)2015 Том 2**

Збірник наукових праць

Collection of scientific works

Засновано у 2001 році

It was founded in 2001

Засновник:

**Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля**

**The founder is
Volodymyr Dahl East-Ukrainian
National University**

Журнал зареєстровано
Міністерством юстиції України
Свідчення про державну реєстрацію
серія КВ № 15358-3930P
від 05.06.09

Registered by the Ministry of
justice of Ukraine
**Registration certificate
KV № 15358-3930P dated
05.06.09**

Збірник наукових праць включено до Переліку наукових видань ВАК України відповідно постанови Президії ВАК України №1-05/4 від 26.05.2010 (Бюлетень ВАК України № 6, 2010 р.), в якому можуть публікуватися основні результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з психології.

ISSN 2219-2654

Голова редакційної колегії збірника:

Завацька Н.Є., доктор психологічних наук, професор

Редакційна колегія збірника:

Блинова О.Є., д.психол.н., проф.; Борисюк А.С., д.психол.н., проф.; Бохонкова Ю.О., д.психол.н., доц. (заступник голови); Бочелюк В.Й., д.психол.н., проф.; Гарькавеш С.О., д. психол. н., проф.; Карамушка Л.М., член-кор. НАПН України, д.психол.н., проф.; Ковальчук З.Я., д.психол.н., проф.; Лешек Фредерік Коженювський, д.психол.н., проф. (Краків, республіка Польща); Ложкін Г.В., д.психол.н., проф.; Максименко С.Д., дійсний член НАПН України, д.психол.н., проф.; Пілецька Л.С., д.психол.н. доц.; Альфред Прітц, д.психол.н., проф. (Відень, Австрійська республіка); Скребець В.О., д.психол.н., проф.; Солов'єв О.В., д.психол.н., доц.; Тоба М.В., д.психол.н., проф.; Чернобровкін В.М., д.психол.н., проф.; Швалб Ю.М., д.психол.н., проф.; Щербан Т.Д., д.психол.н., проф.

Відповідальний секретар: Тоба М.В., д.психол.н., проф.

В збірник увійшли статті вчених у галузі психології, докторантів, аспірантів, здобувачів, магістрантів Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля та вищих навчальних закладів України за тематиками «Соціальна психологія», «Загальна психологія», «Педагогічна психологія», «Вікова психологія», «Психологія управління», «Медична психологія» та ін.

Статті прорецензовані членами редакційної колегії.

Збірник підготовлено кафедрою соціальної та практичної психології та кафедрою психології Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.

Рекомендовано до друку Вченою радою Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (протокол № 5 від 26.03.2014 р.).

Матеріали друкуються мовою оригіналу в авторській редакції.

© Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, 2015

© Volodymyr Dahl East-Ukrainian National University, 2015

ЗМІСТ

<i>Баранова С. В.</i> ДО ПИТАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У СТРУКТУРІ ПОЛІТИКО-ПРАВОВОЇ СВІДОМОСТІ ОСОБИСТОСТІ.....	6
<i>Барчі Б. В.</i> МІРКУВАННЯ ВЧЕНИХ ПРО ФЕНОМЕН «ПРОФЕСІЙНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ БЕЗРОБІТНОГО».....	15
<i>Бідюк І.А.</i> ТВОРЧІ ЗДІБНОСТІ ЯК ПРОФЕСІЙНА ОСОБЛИВІСТЬ МЕНЕДЖЕРІВ.....	23
<i>Богдан Т.В., Горобець Т.В.</i> СУПЕРЕЧЛИВІ ТЕНДЕНЦІЇ ПСИХІКИ ОСОБИСТОСТІ У КОНТЕКСТІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕЗАДАПТАЦІЇ.....	29
<i>Богучарова О.І., Бондаренко З.П.</i> ВОЛОНТЕРСТВО СТУДЕНТІВ УНІВЕРСИТЕТА: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА.....	47
<i>Войтко І.А.</i> PROFESSIONAL SELF-DETERMINATION OF YOUTH IN THE CONDITIONS OF MODERN SOCIAL CHANGE.....	59
<i>Боярин Л.В.</i> СТАНОВЛЕННЯ ТА ЗАТВЕРДЖЕННЯ ПОНЯТТЯ ПОСТТРАВМАТИЧНОГО СТРЕСОВОГО РОЗЛАДУ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ.....	65
<i>Брюховецька О. В.</i> ГЕНДЕРНО-ВІКОВІ ЧИННИКИ ПРОФЕСІЙНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ КЕРІВНИКІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ.....	72
<i>Венгер Г.С.</i> ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД СУЧАСНОЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ У ПІДТРИМЦІ СТВОРЕННЯ ЩАСЛИВОЇ СІМ'ї.....	84
<i>Віннік Н.В.</i> РОЗВИТОК ОСОБИСТІСНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УЧНІВ ЗАСОБАМИ ШКІЛЬНОЇ МУЗЕЙНОЇ ПРАКТИКИ.....	91
<i>Волченко Л. П.</i> ОСНОВНИЙ ЗМІСТ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ТРЕНІНГУ З ФОРМУВАННЯ ПРОСОЦІАЛЬНИХ УЯВЛЕНЬ СТАРШИХ ШКОЛЯРІВ ЗА УМОВ СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ.....	99
<i>Гарькавец С. А., Яковенко С. И.</i> ОСОБЕННОСТИ ВОЗНИКНОВЕНИЯ И ПРОЯВЛЕНИЯ ОБИДЫ НА РАЗНЫХ ЭТАПАХ ОНТОГЕНЕЗА ЛИЧНОСТИ.....	105
<i>Гришина Т.А.</i> ЕКОЛОГІЧНА ОСВІТА ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА.....	116
<i>Гуленко А.С.</i> РОБОТА КУРАТОРА СТУДЕНТСЬКИХ ГРУП, СПРЯМОВАНА НА ФОРМУВАННЯ ЦІЛІСНОЇ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА.....	124
<i>Долежалов О. В.</i> ПСИХОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ХАРАКТЕРИСТИКИ ТРУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	132
<i>Завацька Н.Є., Завацький В.Ю.</i>	

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПІДТРИМКИ СУБ'ЄКТИВНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ В ШЛЮБИ.....	138
<i>Завацький Ю.А., Жигаренко І.Є.</i>	
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ СУБ'ЄКТИВНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ПОДРУЖЖЯ.....	143
<i>Зошій І.В.</i>	
ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК РЕЗУЛЬТАТ СПРЯМОВАНОСТІ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ.....	151
<i>Кириченко В.В.</i>	
ФЕНОМЕНОЛОГІЯ ЦІННІСНО-РОЛЬОВОЇ ГОТОВНОСТІ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ.....	165
<i>Кіраль А.В.</i>	
МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ДЕТЕРМІНАНТ ЗДАТНОСТІ ПІДЛІТКІВ ПРОТИСТОЯТИ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ.....	173
<i>Козицька І.В., Бердник Є.Ю.</i>	
ПСИХОЛОГІЧНІ СКЛАДОВІ ТВОРЧОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ЮРИСТІВ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ.....	181
<i>Кузікова С. Б.</i>	
АДАПТАЦІЯ, СОЦІАЛІЗАЦІЯ, САМОРОЗВИТОК: ПОТЕНЦІАЛ СУБ'ЄКТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ.....	187
<i>Куса А.Є.</i>	
ДІАГНОСТИКА ТВОРЧОЇ УЯВИ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ.....	194
<i>Мартинюк І. А.</i>	
СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «САМООСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ».....	204
<i>Маслюк А. М.</i>	
ПСИХІКА УКРАЇНЦІВ КРИЗЬ ПРИЗМУ РОДИННОГО ВИХОВАННЯ Б. ЦИМБАЛІСТОГО (США).....	217
<i>Михайлішин У.Б.</i>	
КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ «ЦІННОСТІ» ОСОБИСТОСТІ ТА ЙОГО ПОРІВНЯЛЬНИЙ ЗМІСТ.....	225
<i>Мітічкіна О.О.</i>	
ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД ПРИЙОМІВ ВПЛИВУ НА КЛІЄНТА У ПСИХОЛОГІЧНОМУ КОНСУЛЬТУВАННІ.....	234
<i>Овсянников М.В.</i>	
СТРУКТУРНЫЕ И ДИНАМИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ СИНДРОМА ПАТОЛОГИЧЕСКОГО ВЛЕЧЕНИЯ К АЛКОГОЛЮ, НАРКОТИКАМ У БОЛЬНЫХ ШИЗОФРЕНИЕЙ.....	244
<i>Пілецька Л.С., Тоба М.В.</i>	
ВІЙСЬКОВО-ТРАВМАТИЧНИЙ СТРЕС ЯК РІЗНОВИД ПОСТТРАВМАТИЧНОГО СТРЕСОВОГО РОЗЛАДУ.....	254
<i>Поцулко О.А.</i>	
ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСОБИ КОРЕКЦІЇ КОМУНІКАТИВНИХ ДЕВІАЦІЙ ВИМУШЕНО ПЕРЕСЕЛЕНОЇ МОЛОДІ СТУДЕНТСЬКОГО ВІКУ З ЗОНИ АТО.....	261

<i>Рудська М.І.</i>	
ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДІ.....	269
<i>Савченко О. В.</i>	
ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ РЕФЛЕКСИВНОГО ДОСВІДУ НА КОГНІТИВНОМУ РІВНІ ОРГАНІЗАЦІЇ.....	278
<i>Serbin Yu. V.</i>	
SOCIO-PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF THE INDIVIDUAL TO ADAPT TO STRESSFUL SITUATIONS.....	288
<i>Сударкін О.О.</i>	
ПРИЧИНИ ВИБОРУ МАНІПУЛЯТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ В КОНФЛІКТІ.....	294
<i>Усик Д. Б.</i>	
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ САМОРЕГУЛЯЦІЇ ПОВЕДІНКИ У СТАРШОМУ ДОШКІЛЬНОМУ ВІЦІ (ОРГАНІЗАЦІЯ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ).....	303
<i>Шевченко Р.М.</i>	
ПРОБЛЕМА КАР'ЄРНОГО РОСТУ ЖІНОК: СОЦІАЛЬНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	310
<i>Шугурова Т.Л.</i>	
МОТИВАЦІЯ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: АЛЬТРУЇЗМ VS ЕГОЇЗМ.....	316
<i>Ткаченко Н.В.</i>	
МЕТОДОЛОГІЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ УМОВ ПОДОЛАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ЗАНЕДБАНОСТІ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	330
<i>Спицька Л.В.</i>	
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСОБИ КОРЕКЦІЇ ПРОЯВІВ ДЕЛІНКВЕНТНОЇ ПОВЕДІНКИ НЕПОВОЛІТНИХ В УМОВАХ ЗАКЛАДІВ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ.....	336

Ключевые слова: образование, самообразование, самообразовательная деятельность, саморазвитие, самостоятельная работа.

Martyniuk I. A.

The essence of the concept of "self-educational activity of the person"

The article refers to the value of the individual self education, highlighted the concept of "self-educational activity", given its essential characteristics. Sources – 35.

Key words: education, self-education, self-education activities, self-development, independent work.

Мартинюк Ірина Анатоліївна – кандидат психологічних наук, доцент кафедри соціальної роботи і психології Національного університету біоресурсів та природокористування України, м. Київ

УДК 159.9.01

Маслюк А. М.

ПСИХІКА УКРАЇНЦІВ КРИЗЬ ПРИЗМУ РОДИННОГО ВИХОВАННЯ Б. ЦИМБАЛІСТОГО (США)

В статті розглядається творчість видатного психолога української діаспори Б. Цимбалістого (США). Аналізуються психологічні особливості формування психіки українського народу через призму родинного виховання. Виокремлено питання політичних поглядів Б. Цимбалістого, що суголосно перекликаються з сучасною політичною кризою в Україні. З'ясовано основні праці вченого. Джерел – 12.

Ключові слова: психіка, родина, свідомість, національний характер, державне відродження України

Постановка проблеми. Геніальний Тарас Шевченко закликав, щоб чужого научалися та й свого не цурались. Ми цураємось і це стосується різних сфер діяльності життя в Україні, починаючи від політики й закінчуючи соціальними, історичними, економічними аспектами нашого буття. На жаль, і науково-педагогічна діяльність в Україні спрямована на вивчення західних зразків діяльності, інституцій, персоналій. Ми ж маємо свій власний цікавий досвід як наукової, так і педагогічної роботи. Як історик психології можемо зазначити про значно менший інтерес студентів до здобутків вітчизняних психологів, ніж до закордонних. Але ж нам є чим пишатися в психології.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оскільки високоосвічений український народ з давніх-давен прагнув до науки і йому наука давалася, то варто згадати психологічні здобутки мислителів славної Києво-Могилянської академії, психологічних шкіл в Україні. Ніби остороно стоїть психологічна думка української діаспори.

Так сталося, що малознані вчені української діаспори і серед фахівців психологів. Тому ми вважаємо, що висвітлення психологічних поглядів представників української

діаспори є неодмінною умовою цілісного розвитку психологічної науки в Україні. Серед таких вчених виокремлюється постать Б. Цимбалістого (США).

Мета статті – з'ясувати особливості перебігу життєвого та творчого шляху психолога української діаспори Б. Цимбалістого, уточнити логіку розвитку думки автора стосовно формування психіки українського народу.

Вклад основного матеріалу і результатів дослідження. Поза сумнівом, одне з визначальних місць серед представників української діаспори посідає психологічна спадщина Б. Цимбалістого. Ми свідомо подаємо біографічні дані, не вириваючи з контексту політичну спрямованість автора, що дасть змогу історикам психології цілісної реконструкції й інтерпретації творчості вченого.

Народився Б. Цимбалістий 8 серпня 1919 р. в с. Бовзі на Станіславщині (сучасна Івано-Франківська область) в сільській родині. Після навчання в народній школі в 1932 р. вступив до Станіславської гімназії з російською мовою викладання, яку цього року було реформовано в навчальний заклад нового типу: чотири роки навчання йшло за програмою гімназії, а два останні роки – вільно вибраного ліцею. Навчаючись у гімназії, став членом ОУН.

Вступив на філософський факультет Львівського університету (тепер Львівського національного університету імені Івана Франка). Із приходом німецьких окупантів у Західну Україну, виїхав до Берліна, де вступив на філософський факультет Берлінського університету, спеціалізуючись у галузі психології. Пізніше продовжував навчання з психології, педагогіки та соціології в Геттінгенському університеті. У 1948 р. Б. Цимбалістий захистив докторську дисертацію на тему «Подібність та контраст величин при геометрично-оптичних помилках». Згодом переїхав до Бельгії, де удосконалював свої знання з психології в Левенському католицькому університеті (Katholieke Universiteit Leuven). З 1951 р. працював на посаді директора української програми іспанського національного радіо у Мадриді.

В 1959 р. переселився до США. Працював у психіатричному шпиталі Оранжбургу, був директором психологічного відділу в Інституті перевиховання молодих правопорушників (New Jersey Training School for Boys) в Джеймсбургу, викладав курс психології в Ратгерському університеті (Rutgers University), вів приватну психотерапевтичну практику. В 1978 р. очолював управління Українського музею в Нью-Йорку. Натхненне керівництво Б. Цимбалістого допомогло перетворити музей на одну з найважливіших українсько-американських інституцій і на один із найвідоміших у Нью-Йорку так званих «малих» музеїв. Матеріально підтримував відкриття інституту українознавства при Гарвардському університеті. Вийшовши на пенсію, оселився з сім'єю в Озеряха біля Глен Спєя (штат Нью-Йорк), де й помер 16 серпня 1991 року.

До основних праць Б. Цимбалістого належать: «Проблема ідентичності: Україна чи Америка» (Чикаго, 1974), «Тавро бездержавності» (Джерсі Сіті, 1982). Крім того, у своїх статтях автор розкривав власні погляди на різну тематику: «Освіта в СРСР» (1953), «Родина і душа народу» (1956), «Вростаючи у дві культури» (1987).

Значний вплив на творчість Б. Цимбалістого, на наш погляд, здійснили:

1. Сімейне виховання батьками, що належали до патріотичної частини населення Західної України (релігійність, націоналізм, пошана до старших, родинні традиції тощо). 2. Психотерапевтична практика, що дала можливість, критично ставлячись до вчень З. Фройда та І. Павлова, працювати у руслі психодинамічної теорії «Я» Г. Гартмана, Е. Еріксона та ін. (де

«Я» виступає основою особистості, що проявляється у ставленні до дійсності, контролі й регулюванні інстинктивних потягів, ставленні до об'єктів та ін.). 3. Філософія екзистенціалізму Ж.-П. Сартра та А. Камю як продовження ідей Ф. Ніцше, С. Керкегора, М. Хайдеггера, К. Ясперса (замість якоїсь абстрактної ідеї разом з вірою в Бога поставлено людину, де факт екзистенції людини є первинним для розуміння суті її існування). 4. Соціально-політична ситуація в СРСР (творчість автора спрямована на державне відродження України).

Стосовно національного характеру Б. Цимбалістий зазначав: «Справді, не зважаючи на всі спрощування, на розбіжності в оцінках і навіть на використування поняття національної психіки для вивішування власного народу або приниження інших, треба прийняти, що щось таке як національна психіка таки існує» [11, с. 27].

Автор переконливо доводить свою думку про існування національного характеру, аналізуючи роботи вчених від епохи Античності до минулого століття. Наприклад, греки пояснювали існування різниці між іншими народами завдяки зовнішньому впливу планет, клімату (Гален, Гіппократ, Птоломей). І з настанням епохи Відродження зростає інтерес дослідників не тільки до знань доби Античності, перехід від телеологізму до антропоцентризму, а й до проблеми формування національного характеру. Науковці намагаються пояснити відмінності між тим чи іншим народом, охарактеризувати якомога точніше особливості певної нації, виходячи з впливу природи на формування психологічних особливостей народу (Монтеск'є та ін.). «Нація – форма історичної спільності людей, що об'єднані між собою спільною мовою, походженням, територією, психологією, культурою, ментальністю, побутом тощо» [9, с. 665].

Оскільки проблема національного характеру цікавила не тільки філософів, а й письменників, істориків, географів, соціологів, психологів, біологів, то кожен окремо вклав власний доробок у становлення багатовимірного поняття «національного характеру». Це вплив фактору расово-біологічного складу народу, історичних традицій, соціальних обставин життя, політичної географії, тобто відбувалося накопичення джерельної бази, що включала, переважно, ненаукові підходи до вище-зазначеної проблематики. «Дослідники, призвичаєні до експериментальних, емпіричних методів, почуваються незручно в зустрічі з проблемою національного характеру: зате ненауковці-публіцисти дуже вільно подають свої імпресіоністичні враження й узагальнення» [11, с. 27].

Деякі дослідники вважають, що такого поняття як національний характер не існує й наводять свої докази, зокрема окрема людина не може віддзеркалювати повністю національні риси, оскільки в одній людині їх може бути більше, в другій менше, а в третій риси можуть бути протилежними [там само].

На наш погляд, поняття «національного характеру» існує й це переконливо довели не тільки західні, а й вітчизняні вчені. Цікаві наукові спостереження окремих рис українського характеру зробили мандрівники, які подорожували Україною. До вдалих систематичних праць пояснення національного характеру можна віднести роботи «Дві руські народності» М. Костомарова (1861) [2], побудовані головне на порівнянні українського й російського національного характеру, «Листи до братів-хліборобів: про ідею й організацію українського монархізму» В. Липинського (1919) [6].

В. Янів [12], доповідаючи на науковій конференції Наукового Товариства ім. Шевченка (НТШ) в Римі (1953), пояснює український індивідуалізм на основі біологічних факторів. Вчений у

своїй науковій розвідці зауважує про те, що в українців існує сильний потяг (інстинкт) до самопіднесення й майже відсутній інстинкт до підпорядкування, що свідчить про індивідуалізм українців. У росіяні, навпаки, сильний інстинкт підпорядкування й незначний інстинкт до самопіднесення. На наш погляд, пояснювати національні особливості того чи іншого народу окремими інстинктами є недоцільним, оскільки таким підходам бракує емпіричного обґрунтування. Проте, вплив цих праць був дуже великий, він позначається й на багатьох новіших спробах відповідного типу. Ми в свою чергу, зосередимо свою увагу на роботах, що мають цілісну наукову основу.

Цікавою та непересічною роботою пояснення формування психіки українців є концепція українського персоналізму видатного психолога української діаспори ХХ століття О. Кульчицького [3; 4; 5]. До основних чинників, що формували психіку української людини вчений відносить: расові, географічні (геопсихічні), історичні, соціопсихічні (суспільні), культуроморфні, глибинно-психічний чинник. Автор використовує в своїй науковій розвідці дедуктивний метод, вказуючи на те, що він не виглядає при цьому невиправданим з погляду загальної методології психології, оскільки мірилом поступу науки є перехід від емпіричних тверджень до узагальнених тез і дедуктивних із них висновків.

Стосовно расового чинника, то О. Кульчицький зазначає про те, що сильні чуттєві переживання є основою динарської людини, тобто «людини афекту». Протиставляючи життєві цінності східної людини, якій притаманні «ідилічно-елегіїні настрої» та динарської, автор приходиться до висновку, що останню можна назвати «лірично-драматичною людиною». І знаходить прототип в українській психіці, який відповідає «козацькому ідеалові».

У Б. Цимбалістого виникають деякі питання до змісту концепції українського персоналізму О. Кульчицького. Зазначимо, що висловлені зауваження слугують конструктивним доповненням, а не лишівною критикою колеги-психолога в українській діаспорі ХХ століття. Діаспора об'єднувала вихідців з України на різних напрямках роботи, а особливо в науково-викладацькій сфері в Європі, США, Канаді, Австралії.

Отже, Б. Цимбалістий, характеризуючи расовий чинник формування психіки українського народу (за О. Кульчицьким), зазначав: «Наші знання біологічних спадкових факторів у людей замалі, щоб запевняти, що разом із спадковими рисами зовнішньої будови, передаються у спадок відповідні їм, конкретні, психічні риси». І далі: «Треба теж собі пригадати, що людські раси, чи пак підраси білої людини, такі змішані, що ледве можна у когось говорити про чисту расову, біологічну спадщину» [11, с. 29].

З історії нам відомо, яка кількість народів проживала на теренах України, поєднання різних рас, на наш погляд, у підсумку не можуть вказувати на певну притаманну лише українському народу психічну структуру. Яким чином це можливо виміряти або дослідити? Які психічні риси притаманні для нордійської раси домішалися до психіки динарської раси? А можливо це вплив інших чинників, а не саме расового? Закономірно, що на ці запитання не має однозначної відповіді на користь расового чинника (за О. Кульчицьким). Існування американської нації, різноманітної за національним складом, американської ментальності, спростовує значний вплив расового чинника у формуванні національної психіки. Наприклад, якщо ми порівняємо українця й німця нордійської раси й українця середземноморської раси, то більша вірогідність схожих рис буде між українцями різних рас, тобто цей приклад ще раз доводить несуттєвий вплив расового чинника на розвиток психіки народу. Крім расового

чинника, що формував психіку української людини, О. Кульчицький виділяє: *географічний* або *геопсихічний, історичний, соціопсихічний, культуроморфічний, глибинно-психічний* чинник.

Отже, вплив виділених чинників О. Кульчицьким на формування психіки українського народу існує й в цьому немає сумніву. Проте виникають деякі запитання стосовно самого механізму впливу. Так, одні чинники незмінні (географічний), інші змінюються досить повільно (історичний, соціопсихічний, глибинно-психічний), тобто виходить, що ментальність народу змінюється дуже повільно. Але є приклади, які свідчать про те, що в певні історичні періоди характеристики владі певного народу змінюються значно швидше. Зокрема, в XIX столітті в літературі німецький народ був охарактеризований як доброзичливий, поміркований, богобоязливий. А що сталося з тим же народом в XX столітті коли до влади прийшов Гітлер? І як змінилася думка про німецький народ? У Б. Цимбалістого виникає ще одне закономірне питання до концепції О. Кульчицького стосовно механізму передачі національних рис з покоління в покоління. Автор наголошує: «Отож діти емігранта, що живуть закордоном серед української колонії, мусять бути цілком інші, бо на них не впливає цілий ряд чинників (геопсихічних, історичних ін.). А може дещо з національних рис таки буде передано батьками? Яким шляхом?» [11, с. 31].

Отже, Б. Цимбалістий знаходить у концепції українського персоналізму О. Кульчицького неврахований автором додатковий фундаментальний елемент формування психіки українців, який розкриває нам механізм передачі національних рис з покоління в покоління, й який об'єднує всі чинники (расовий, географічний, історичний, соціопсихічний, культуроморфічний, глибинно-психічний). Таким базовим (*цементуючим* – виділено нами А.М.) чинником формування національного характеру українського народу та особистості зокрема є, на думку автора, роліне виховання, що розглядається вченим кризь призму культурно-антропологічного підходу.

Б. Цимбалістий розумів культуру не як здійснення на якомусь рівні релігійних, моральних, естетичних, політичних цінностей, а культуру в антропологічному сенсі, яка створює цілісну соціальну спадщину людини. Тобто культуру, яка включає в себе не лише матеріальне, а й духовне (психічні процеси й акти, які призводять до створення таких об'єктів). Дві різні культури можуть мати однакові елементи, але бути різними, прикладом може слугувати міф про «старшого брата» по відношенню до українців. Про відмінність між українцями й росіянами зазначає І. Огієнок в книзі «Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу»: «І який би бік життя ми не взяли, ми скрізь побачимо, що народ наш виявляє себе окремим, своєрідним народом, народом з самостійною культурою. Народ український створив свої звичаї, як от – родини, хрестини, похорон, свої вірування й переконання, створив свої обставини життя, зачісування кіс («хохол» чи оселедець), свій музичний інструмент (бандура, ліра, торбан), свої страви, свій танок, – і все таке, що надає йому оригінальності й відрізняє від інших народів; було колись, у нас був навіть свій календар, і рік наш не припадав до московського» [8, с. 21].

Антропологи стверджували, що людина може змінити свою ментальність, поведінку і характер у випадку виховання в іншій культурі. Так, біологічна спадщина може бути американською, а культурний вплив китайським, і саме останній виявиться сильнішим. Культурна антропология хоче визначити спосіб життя народу, соціальну спадщину, яку людина отримує від свого народу. Б. Цимбалістий припускає, що, оскільки особливості характеру людини формуються в ранньому дитинстві, то і вплив культури на характер людини здійснюється також в дитинстві, адже виховний процес зумовлений культурним середовищем групи.

Цікавим є досвід виховання японських дітей, що яскраво демонструє вплив культури через родину. «Нам видається природним, що найінтенсивніше людину навчають дисципліни в дитячих та юнацьких роках, а потім їй надається дедалі більше особистої ініціативи. Японець у середньому віці найменше господар сам собі. Але, хоч як дивно, до цього його привчають підкресленою, навіть надмірною свободою у ранніх роках життя» [7, с. 81].

У своїх дослідженнях японського характеру Р. Бенедикт [1] зазначала про те, що японський характер поєднує в собі велике почуття обов'язку, послуху, культу батьків, тобто життя ніби скуте обрядовими приписами, але водночас з'являються вибухи афектів, непослуху, схильності до насолоди тощо. Це пояснюється особливостями японського виховання дітей.

У сім'ї діє принцип суворого підпорядкування старшим. Навіть у наші дні батько дорослих синів, якщо його власний батько ще не пішов на відпочинок, не зроби́ть ні однієї угоди, не отримавши схвалення свого батька. Батьки приймають рішення про шлюб або розлучення своїх дітей навіть тоді, коли їх дітям більше сорока років. Батьку, як голові сім'ї, першим подають їжу, він першим приймає ванну й кивком голови відповідає на низькі поклони членів своєї родини. Авторитет батька для дитини абсолютний. Проте перших декілька років дитину виховує мати, яка щедро її годувє, нічого не забороняє. Вплив батька і матері поєднують у характері японської дитини антагонізм: сувору дисципліну і свободу. Такий підхід до виховання, на думку Р. Бенедикт, продиктований історичним розвитком Японії, а саме існування феодальної системи, що потребувала підпорядкування, дисципліни, дотримання чіткої ієрархії тощо. Свобода японської дитини в ранньому дитинстві під опікою матері допомагає подолати вже дорослому японцеві різні обмеження, тобто встановлюється психічна рівновага між дисципліною і свободою.

Наприклад, розглянемо спосіб годування немовлят у українських селян. Воно відбувається не за усталеним розкладом годин, а в міру бажання дитини. Коли дитина відчусь голод і почне кричати, мати відразу її задовольняє, й скільки дитина забажає. Згідно психоаналітичної теорії, така турбота матері про дитину сформує довіру до себе й до життя. Можливо, що у тих ранніх переживаннях українського немовляти, коріниться вихідна база для життєвого оптимізму, для морально-психічної незламності українського народу.

Б. Цимбалістий, досліджуючи життя селян (виховання дітей) у Галичині, отримав такі результати: вихованням дітей займаються жінки, а батько зберігає за собою право час від часу на покарання дитини. Тобто батько для української дитини є недоступним та караючим авторитетом. Існує й інший тип батька – доброго, лагідного, який опікується дитиною. Але загальна картина у вихованні дитини належить матері [11].

Матріархальне виховання є важливим наслідком у формуванні характеру української дитини. І це питання потребує додаткового вивчення, оскільки, згідно статистичних даних, у більшості українських сімей панує матріархат, хоч як не важко це визнати сильній половині людства. Таким чином, національний характер формується в дитинстві й залежить від родинного виховання, особливо важливими є перші роки життя дитини.

В праці «Тавро бездержавності», автор доводив, що тривале в часі поневолення українського народу негативно відобразилося на психології українців. «Перш всього треба собі усвідомити, що наша незгідливість, наше невміння співпрацювати, йти на компроміси, наше само-собі-панство не проявляються лише в таких великих хвилинах, як творення своєї державної влади. Вдача людини та сама у великому, як і в малому» [10, с. 37]. Поєднання історичних, суспільних, політичних обставин та інтроверсії української психіки, сприяють

поширенню комплексу меншовартості до кордонів спільного комплексу української спільноти. І далі автор закликає до роботи над собою кожного українця: «В нашій історії є досить прикладів перемоги над психологічно-соціологічною спадщиною довгої неволі. Тарас Шевченко – крипак, у дитинстві терпів приниження, нестатки, знущання, проте він зумів перемогти психологічні наслідки таких переживань і обняти своєю любов'ю всіх українців: панів і кріпаків» [там само].

Вчений намагається показати шлях у подоланні психологічного комплексу меншовартості українців. Або ми власною усвідомленою працею допомагасмо збудувати державу, або переживши голодомори, війни так і залишимося (*психологічно* – виділено М. А.) рабами. Адже в основі гармонійної, високорозвиненої національної самосвідомості лежить досягнута позитивна ідентичність зі своєю національною спільнотою, яку характеризують позитивний образ власної національної спільноти, позитивний національний Я-образ та позитивне ставлення до представників інших націй. Національна ідея виконує роль об'єднуючого чинника у суспільному розвитку, спрямованого на вироблення життєвої позиції людини, становлення її як особистості, як громадянина своєї держави.

Висновки. З'ясовано, додатковий фундаментальний елемент формування психіки українців, який розкриває нам механізм передачі національних рис з покоління в покоління. Й який об'єднує всі чинники (расовий, географічний, історичний, соціопсихічний, культурноморфний, глибинно-психічний). Таким базовим чинником формування національного характеру українського народу та особистості зокрема є, на думку Б. Цимбалістого, родинне виховання, що розглядається вченим крізь призму культурно-антропологічного підходу.

Уточнено шлях у подоланні психологічного комплексу меншовартості українців. Це власна усвідомлена праця завдяки якій ми допомагасмо збудувати сильну українську державу, або переживши голодомори, війни, репресії так і залишимося «рабами».

Ця думка вченого висловлена в минулому столітті суголосно перекликається з сучасними подіями в Україні. Ми до цього часу не подолали в собі «психологічного раба».

Література

1. Бенедикт Р. Хризантема и меч: Модели японской культуры / Р. Бенедикт. – М.: РОССПЭН, 2004. – 256 с.
2. Костомаров Н. И. Две русские народности / Основа: Ежемес. обществ.-полит. и лит. худож. журн. – Петербург. – 1861. – № 3. – С. 33–80.
3. Кульчицький О. Риси характерології українського народу / Енциклопедія Українознавства – I (загальна частина) Мюнхен – Нью-Йорк, 1949. – Том 2. – С. 708–718.
4. Кульчицький О. Світовідчужання українця / О. Кульчицький // Українська душа, Нью-Йорк – Торонто: В-во «Ключі», 1956. – С. 13–25.
5. Кульчицький Олександр Український персоналізм. Філософська й етнопсихологічна синтеза // О. Кульчицький. – Мюнхен-Париж, Український Вільний Університет, 1985. – 192 с. – Серія: монографії ч. 42.
6. Липинський В. «Листи до братів-хліборобів: про ідею і організацію українського монархізму» // В'ячеслав Липинський. – Відень, 1919–1926. – 580 с.
7. Овчинников В. Ветка сакури / В. Овчинников. – М.: Молодая гвардия, 1971. – 224 с.

8. Огієнко І. Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу / Іван Огієнко. Репринтне відтворення видання 1918 року. – К.: «Абрис». 1991. – 272 с.
9. Словник іншомовних слів: 23000 слів та термінологічних словосполучень / Уклад. Л. О. Пустовіт та ін. – К.: Довіра. 2000. – 1018 с. – (Б-ка держ. службовця. Держ. мова і діловодство).
10. Цимбалістий Б. «Тавро бездержавності». – Джерсі Сіті, Н. Дж. – ЗСА, 1982. – С. 39.
11. Цимбалістий Б. Родина і душа народу / Б. Цимбалістий // Українська душа, Нью-Йорк – Торонто: В-во «Ключі», 1956. – С. 26–43.
12. Янів В. Доповідь на науковій конференції НТШ в Римі, грудні 1953, передрукована у Визвольному Шляху, травень, червень 1954.

Транслітерація

1. Benedict R. Chrysanthemum and Sword: Model yaponsky culture / R. Benedict. - М.: ROSSPЭN, 2004. - 256 p.
2. NI Kostomarov RED nationality n / Base: Ezhemes. obschestv. -watered. and lit. artist. Zh. - Petersburg. - 1861. - № 3. - P. 33-80.
3. Kulchytsky features characterology Ukrainian people / Encyclopedia of Ukraine - I (general part) Munich - New York, 1949. - Volume 2. - P. 708-718.
4. Kulchytsky attitude Ukrainian / O. Kulchytsky // Ukrainian soul. NY - Toronto: In-in "key", 1956. - P. 13-25.
5. Kulchytsky Alexander Ukrainian personalism. Philosophical and ethnopsychological synthesis // A. Kulchytsky. - Munich, Paris, Ukrainian Free University, 1985. - 192 p. - Series: monographs ch. 42.
6. Lipinski B. "Letters to fellow farmers, the idea and the organization of Ukrainian monarchism" // Vyacheslav Lipinski. - Vienna, 1919-1926. - 580 p.
7. Ovchinnikov V. Vetka sakury / Ovchinnikov. - М.: Young Guard. 1971. - 224 p.
8. King James I. Ukrainian culture. Brief history of the cultural life of the Ukrainian people / John King James. Reprint edition reproduction of 1918. - К.: "outline", 1991. - 272 p.
9. dictionary of foreign words, 23,000 words and expressions terminology / life. LO Poustovit and others. - К.: Trust, 2000. - 1018 p. - (B-ka state. Employee. State. Language and paperwork).
10. Tsybalist B. "The stigma of statelessness." - Jersey City, NJ - ZSA, 1982. - P. 39.
11. Tsybalist B. Family and soul of the people / B Tsybalist // Ukrainian soul, NY - Toronto: In-in "key", 1956. - P. 26-43.
12. Yaniv V. Report NTSh at a scientific conference in Rome, December 1953, reprinted in the Path of Liberation, May, June 1954.

Маслюк А. Н.

Психика українців сквозь призму семейного воспитания Б. Цимбалістого (США)

В статті розглядається творчість видатного психолога української діаспори Б. Цимбалістого (США). Аналізуються психологічні особливості формування психіки українського народу семейним воститанням. Виділені питання політичних поглядів Б. Цимбалістого, які созвучні с сучасним політичним кризисом в Україні. Выяснены основные труды ученого. Источников – 12.

Ключевые слова: психика, семья, сознание, национальный характер, государственное возрождение Украины

Maslyuk A.

Ukrainians mind the light of family education B Cimbalistogo (USA)

The article discusses the work of eminent psychologist of the Ukrainian diaspora B. Cimbalistij (USA). Analyzes the psychological peculiarities of mentality of the Ukrainian people to family upbringing. Highlight the issue of political views B. Cimbalistogo, is consonant with the current political crisis in Ukraine. Find out the main works of the scientist. Sources - 12.

Key words: psyche, family, mind, national character, the revival of the Ukrainian state

Маслюк Андрій Миколайович – кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник лабораторії історії психології ім. В. А. Роменця Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України, м. Київ.

УДК 159.92

Михайлишин У.Б.

КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ «ЦІННІСТЬ» ОСОБИСТОСТІ ТА ЙОГО ПОРІВНЯЛЬНИЙ ЗМІСТ

У статті проведено аналіз наукового розуміння сутності поняття «цінність» особистості, яке перетерпіло істотні та якісні зміни як в історичному, філософському, соціологічному, так і соціально-психологічному сенсі. Джерел – 19.

Ключові слова: цінності, особистість, соціалізація, самовизначення, самоактуалізація, ціннісні орієнтації.

Постановка проблеми. За останній час наукове розуміння сутності поняття «цінність» перетерпіло істотні та якісні зміни як в історичному, філософському, соціологічному, так і психологічному сенсі. Це стало причиною того, що до теперішнього часу існує розмаїтість концептуальних підходів і визначень як самого поняття «цінність», так і його похідних. З цього приводу С. Ільїн [6] та зарубіжний N. Rescher вказують на те, що гаряче бажання мати точну ціннісну термінологію, схоже, є єдиною точкою згоди для авторів різних концепцій. Отже, на теперішній час, ще немає єдиної точки зору на проблему цінностей людини.

Поняття «цінність» у різних наукових дисциплінах має своє специфічне вираження. Наприклад, у філософії, або в її спеціальному розділі аксіології (наука, що вивчає філософські аспекти цінностей), в етиці та соціології під цінностями розуміються об'єкти, явища та їхні властивості, а також абстрактні ідеї, що втілюють у собі суспільні ідеали та виступають завдяки цьому як еталони належного. Якщо цінності переходять у внутрішні мотиви поведінки особистості, тобто інтеріоризуються нею, вони стають чинниками, що сприяють перетворенню соціальних норм та ідеалів у особистісні принципи її життєдіяльності.

**ТЕОРЕТИЧНІ І ПРИКЛАДНІ
ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ**

Збірник наукових праць

№ 3 (38) 2015

Том 2

Відповідальний за випуск

Н.Є. Завацька

Відповідальний секретар випуску

М.В. Тоба

Оригінал-макет

О.М. Задорожна

Підписано до друку 27.03.2015 р.

Формат 70x108¹/₁₆. Папір офсетний. Гарнітура Times.

Умов. друк. арк. 35,7. Обл. вид. арк. 36,8.

Наклад 300 прим. Вид. № 2867. Замов. № . Ціна вільна.